

Abstrakta teorier och konkreta liv

Göransson, Michelle *Materialiserade sexualiteter: Om hur normer framträder, förhandlas och ges hållbarhet* (diss.). Göteborg: Makadam förlag 2012
(318 sidor)

OM NYCKELORDET *PAR excellence* för avhandlingar under 2000-talet var *performativitet* så verkar motsvarande för detta decennium vara *materialitet*. Enbart under 10-talet har det kommit hela nio stycken som kodat sig med en snarlik betydelse av materialitetsbegreppet. Michelle Göranssons avhandling i etnologi *Materialiserade sexualiteter* har det till och med i huvudtiteln.

Själv tillhörde jag performativitetshorden och vi misslyckades överlag ganska duktigt med att genomföra den performativitetsteoretiska ansatsen i våra empiriska beskrivningar. Det nymaterialistiska perspektiv som är Göranssons huvudsakliga inspirationskälla innebär ett slags utvidgning av performativitetsbegreppet där en tar fasta på att materialiseringsprocesser inte endast omfattar talhandlingar som pågår mellan människor inom ett diskursivt ramverk. Diskurser intra-agerar istället med ting, kroppar, rum som performativa agenter. Det vill säga, allt är sammantvinnat med sin situation och allt medverkar i den. Som ett än mer ”finkalibrerat” perspektiv på tillblivelse (genom att man siktar in sig inte enbart på subjektets agens, utan även tingens) blir anspråket än mer komplicerat och svårgenomförbart. Och inte heller Göransson får till det, som jag förstår uppgiften. Men det är ett ”misslyckande” med delvis bra konsekvenser, kan man säga.

Materialiserade sexualiteter är en kvalitativ studie baserad på 19 in-

tervjuer med Stockholmsboende personer som har det gemensamt att de "avviker från samhällsnormen man och från samhällsnormen heterosexuell" (Göransson 2012, 13). Istället kallar de sig för lesbiska, flator, homosexuella, queera, bisexuella eller ingenting alls. Med avstamp i Sara Ahmeds queerfenomenologiska perspektiv följer Göransson informanternas berättelser med hjälp av begreppen *skeva* (avvika från normer) och *skava* (subjektiv upplevelse) som ingångar. Genom att utforskande dröja vid var det skevar och skaver lyfter hen förtjänstfullt fram hur informanterna *tar plats*, eller än träffsäkrare formulerat – hur de äger *rum*. Det är en mycket välfunnen metafor och hen förmedlar på ett övertygande sätt att det som "sker", det sker så att säga inifrån sin samlade kontext, men utan att förlora sikte på att situationen ifråga är villkorad av makt.

Vi får följa med i vad som kan beskrivas som en rörelse från stora rum till mindre i ett tidsspänn från och med 1980-talet till samtiden, med huvudfokus på intervjusituationernas "nu" mellan 2008–2010. Det är vägarna *hit* som avhandlingen beskriver – hbtq-identifikationernas *vardande* genom föreställningar och erfarenheter av länder, städer och tidsrymder, till staden Stockholm och dess delar, vidare runt i kvarter, klubbar och kaféer, till intima relationer och de egna hemmen, samt en mängd ting som finns förhänden på dessa vägar. Göransson tecknar på det här sättet ett slags sexualitetens kartografi. Det blir en bred, detaljrik och nyanserad genomgång av ställen, stilar och prylar, faktiskt den första i sitt slag (det vill säga en samtida etnografisk genomgång av hbtq-liv i Sverige). Och jag ska villigt erkänna att det är underhållande att se sig själv som stockholmsbaserad hbtq-person infångad mellan två pärmar.

I sitt tecknande av sexualitetskartor lyfter Göransson exempelvis fram en problematik om *vem* som kan resa och bo *var* och förmedlar en nyanserad bild, inte enbart av begränsningar i resande och boende, utan också av hur Stockholmsbaserade hbtq-personer förlägger intolerans och fördomar dels någon Annanstans, dels hos de Andra. Lokalt kan det vara hos Nockebybanans Bromma med sin borgerliga överklass eller tunnelbanelinjens Norsborg med etniska Andra eller arbetarklass. Den

intressanta konsekvensen Göransson urskiljer i informanternas världskarta är hur det härmed möjliggörs vad hen beskriver som en svensk vithetsförkroppsligande medelklasstolerans. Vi får alltså ta del av hur rasifieringsprocesser tvinnas samman med heterosexualiseringsprocesser (97–100). Man kan därmed anta att en intressant fortsättning på Göranssons analys också gäller det omvända. Det vill säga: att själva konstituerandet som h, b, t, eller q i sig blir en medelklassresa och ett blekningsbad och att en därmed blir mer medelklass och vit(are) av att förkroppsliga en hbtq-position. På så vis får läsaren inblick i ett hbtq som oavsett ankomstväg äger rum genom föreställningar om det västerländska, urbana, sekulariserade och så vidare, som homogeniserar den Andre som heteronormativ och homofob. I tider av tilltagande homofobi och rasism är detta av avgörande betydelse. Vi, denna ”vita hbtq-medelklass” måste lära oss att bättre kommunicera våra erfarenheter av homofobi för att sluta reproducera rasism och för att rasistiska ideologier inte ska kunna uttala sig i våra namn. Göranssons nyanserade skildring av hur rasifiering och heterosexualisering vävs samman utgör här en viktig lektion.

Men i avhandlingen finns också analyser som jag är mindre övertygad av, som tar mindre relevanta grepp om den beskrivna problematiken. I inledningen skriver Göransson att hen också vill fokusera på att motståndsnormer även fungerar exkluderande – att det exempelvis bland aktivister finns en hierarki där vissa räknas som mer och andra mindre subversiva. Göransson frågar sig ”huruvida de rum som i en svensk kontext betraktas queera verkligen skevar” – för att sedan visa att också dessa rum har sina normer (269). Men varför anta att folk träffas på queerklubbar för att skeva? Och är det överhuvudtaget möjligt att tänka sig gemenskaper utan exkluderingar? Istället för att konstatera att också ”queerkidsen” har sina normer och hierarkier tycker jag att analysen borde gälla ”komma-in”-problematiken och hierarkierna inom gruppen – för som Göransson också beskriver är det många som berättar att det varit nästan lika svårt att ”komma in” som att ”komma ut”, oavsett om det är fotbollsflator eller queergänget en vill vara med. Vad säger de hårda inträdesproven till hbtq-gemenskaper om materialiseringsproces-

sernas villkor för de subjekt som avviker från samhällsnormen man och från samhällsnormen heterosexuell?

Slutligen några ord som anknyter till inledningen av denna recension, och rör omständigheten att Göransson inspireras av den teoretiska vändning som ibland omtalas som nymaterialism. Om en lyckad konsekvens av denna inspirationskälla kan sägas vara studiens rigorösa genomgång av de kroppar, ting och rum som subjektet omgärdas av och befattar sig med, ser jag som mindre lyckad den tingens agens hen härmed säger sig vilja undersöka. Min allmänna invändning mot detta perspektiv är inte att det inte skulle vara en korrekt hypotes om verklighetens beskaffenhet. Snarare härrör min tveksamhet ur det faktum att forskare, oavsett hur de väljer att närma sig materialiseringsprocesser, för att kunna följa dessa tankegångar fullt ut förväntas ta hänsyn till materiens beskaffenhet på ett sätt som för mig som humanist går bortom det mänskliga psyke som jag förstår och förmår hantera som mitt huvudsakliga studieobjekt. Att skildra materiens inneboende agens eller förmedla det så kallade ontologiska flödet kräver som jag förstår det metodologier bortom humaniora och språk, bortom kronologi och linjärt tänkande. Det tar oss helt enkelt bortom vad Buddismen kallar traditionell kunskap och som är det, tror jag, vi i akademien får hålla till godo med.

Att inte heller Göranssons lyckas fånga materialiseringsprocesserna genom empirin kan kanske därför inte hen klandras för. Och till avhandlingens förtjänster ska räknas att den empiriskt medför en delvis rikare studie (som påminner om tidigare etnologers intresse för det materiella), än vad performativitetsteorins anhängare fick till genom att ibland reducera praktiker till diskurs. En mer negativ konsekvens (av vad jag förstår som Göranssons fascination inför materialitetsbegreppet) är dock att det resulterar i en vilja att belägga den teoretiska utgångspunkten. Vid ett tiotal tillfällen i avhandlingen får läsaren uppsamlade och sammanfattande meningar om att vi här ser *att* kroppar, ting och rum oupphörligt samskapas (t.ex. 165, 191, 272). Och? Det var ju detta antagande som var studiens utgångspunkt.

Ytterligare en konsekvens av avhandlingens fokusering av teorin är att det får analysen av empirin att hamna i bakgrunden. I valet av bokom-

slag exemplifieras en symptomatisk konsekvens av detta. Det är en bild av en husfasad som i betongen har inpräntat en bildsekvens i fem delar. Det börjar uppifrån med en damtoalettfigur som tar emot blommor av en herrtoalettfigur, följt av ytterligare tre scener, för att sluta i en scen där herrtoalettfiguren är vänd över en bebisfigur (skötrumssymbolen) och damtoalettfiguren sitter ner. Som jag läser den är det en ironisk gestaltning av det normala livet. Och jag kan verkligen förstå den svindlande fascinationen över en så välfångad gestaltning av materialiserad sexualitet. I ett, till det yttersta reducerat, grafiskt symbolspråk som toalettskyltningen, dessutom i betong (ett material som i sig kan sägas symbolisera materiell beständighet) får betraktaren beskåda heteronormen. Men det är också ett lite olyckligt val. Empiriskt beskriver ju inte avhandlingen heterosexuella, utan vad Göransson med Gilles Deleuze kallar normens flyktlinjer, i det här fallet hbtq. Precis som i hens egen analys av byggnaden på plats, reproduceras ännu en gång en gestaltning av normen och med den normativiteten (133–4).

Min huvudsakliga invändning mot detta avhandlingsprojekt handlar alltså snarast om uppgiftens art. I etnografiska och empiriska studier menar jag att forskarens huvuduppgift är att (givetvis med en teoretisk ansats) fokusera analysen av materialet snarare än teorierna dels för att vi (oftast) inte är filosofer, dels för att vårt viktiga bidrag just ligger i konkretionen, snarare än abstraktionen. Att den teoretiska ansatsen så att säga är avhandlingens hjärtefråga innebär också ytterligare en problematik. Att kalla det ett etiskt problem är alltför stort, men som studieobjekt blir jag lite sur! Det är inte till detta jag vill låta mig utforskas. Jag vill att etnologisk kunskapsproduktion ska lära mig något om "mig", inte om ontologi.

INGEBORG SVENSSON
INSTITUTIONEN FÖR KULTURANTROPOLOGI OCH ETNOLOGI
UPPSALA UNIVERSITET